

אבינוועם ביר*

"דבר - להים לי אלקיך" - לפשר פרשת אהוד¹

- א. מבוא
- ב. שאלות
- ג. סיפור אהוד
- ד. ההבנה העולה מצורת הביטוי של הסיפורת המקראית
 - 1. המבנה הciaستי
 - 2. ראש הפרקם של המבנה
 - 3. שdotot סמנטיים
 - 4. מילה מנהה
- ה. סיכום

א. מבוא

סיפור אהוד בן גרא, המופיע בשופטים פרק ג, מתאר כיצד נושאו ישראל מיד מוואב. ישועה זו צמחה עם הריגת עגלון מלך מוואב, אשר בוצעה על-ידי אהוד. פועלתו זו של אהוד, מכילה פרטים רבים היוצרים מהלך מורכב. משמעותו של מהלך זה יכולה להתפרש בשני אופנים: Machzit Giyasa, ניתן לראותו במוקדו התערבות אלוהית-ניסיית המשיעית לאחוד לבצע פעולה מורכבת, על-ידי התרחשות של ניסים רבים השזורים ברצף האירועים. מאידך Giyasa, ניתן לראותו במוקדו פעולה הנובעת מתכוון טקטי יסודי, שבמרכזו יוזמה אנושית.

הכל יקר (שופטים ג, כ"א), בפיושו בספר שופטים, נוקט את האפשרות הראשונה:

ומה שאמר "ויבא גם הנצב" كالו הגיד חסד כי' שאחוד לא עשה כי אם התחלה והשכית אתו שהחרב בא מלאיו, זהו שאמר "ויבא גם הנצב",

* תודתי נטווה לרוב אלחנן סמط אשר הדրיכני במקימי הספרות המקראית ולרי' אלǐ ריאפ' ולאחותי תמר צ' אשר סייעו בידי ורבות בעת כתיבת מאמר זה.

¹ לא רבו העוסקים בפרשת אהוד. נכתבו עליה מאמריהם מעטים, וגם בחז"ל אין בנמצא התייחסויות רבות (למעט באשר ליקימת עגלון המובאת בכמה מדרשים). נקווה שמאמר זה יתרום, ولو במעט, להארת פרשה זו.

והוצרך לנס זה כי החלב סגר بعد הל(ה)b ואלו לא עוזר כי להביא גם הנצב לא מות. ובזה נבין עוד טעם למה שהזכיר למעלה בריא מאוד, כי זה מתוקפו של נס, שעם הייתו שמן בתכילת ווחבלב יסגור بعد הל(ה)b של החרב כי קצר הוא, יעוזר ה' שיבוא גם הנצב אחר הלחב והוא פלא. והראיה שהדבר נעשה בהשגת השם יתברך שהנצב בא מעצמו, הראה אלה כי לא שלף החרב מבטנו ואם אהוד היה המביא, היה הוא גם כן השולף, אלא ודאי ייבא מאלו.

גם חוקרי מקרא בני זמננו, כגון י' אליצור² ומ' גרשיאל³, ראו את פרשת אהוד בואר דומה. לעומת זאת פרשנות זו ניכבת פירוש הרלב"ג, כפי שהביאו ב"התועלות" העולות מפרשנתנו: התועלת השישי הוא: שראו לעשות מלחמה בתקבולות יביאו העני אל תכילת מן הדרוש. כל שכן שהיה זה ראוי, כאשר נצחו אויבו בתקבולות להשיב מדה נגד מדה. וכל שכן שייחויב זה, כי היותו אויבו יותר חזק ממנו.⁵ מדבריו אלו נראה שהרלב"ג בחר להציג דוגמאות הפעילות האנושית בספר, בדומה לאפשרות השנייה שהעלנו.

במאמר זה ננסה לRCT בעקבות גישה זו. כולם, לטענתנו פרשת אהוד אינה שזרה בניסים ובעשיה -lohiahit⁶, אלא מושתתת על תכנונו אנושי מלא ועל הביצוע הנזר ממנו. מתוך עיון מדויק בפרשה, ננסה להוכיח טענה זו בשני מישורים:

1. במישור התוכני-צורני ננסה להתמודד עם מספר שאלות הייחודיות לפרשה זו.
2. במישור הכתיבה הספרותית נעמוד על המבנה, על השודות הסמנטיים ועל המילה המנחה המתגלים בה.

² החבורה לחקר המקרא - עיונים בספר שופטים, ירושלים תשכ"ו, עמ' 403 (להלן: 'עיונים').

³ הגות במקרא (ב), תל אביב תשל"ז, עמ' 57 (להלן: 'הגות').

⁴ פירוש זה אופיין לשיטותו, כפי שכתב בפרשת עקב בתעלת הרבייע:

הודיעיך כי אף על פי שהיית עליה שליט לעשות כל אשר יחפוץ, הנה יבקש תמיד הסיבות הייתר נאותו שאפשר, ולא יחדש מופת אלא אם יביא הצורך אל זה, כי הוא אינו שונא הטבע, כי הוא סידר אותו, ולזה לא יחולק עליו ...

(אודות שיטות הרלב"ג ביחס לנס ראה: ספר שמות עם ביאור הרלב"ג - מהדורות ב' ברגר וכ' כהן, מעלה-אדומים תש"ס, עמ' 260 הערה 10).

⁵ רלב"ג בתעלתו לפרש אהוד, המובאות בפירושו לשופטים ג'.

⁶ כמובן שגם מעשי אנוש זוקקים ל"סיגטה דשמייא", אך המקרא שם את הדגש בספר בפועל וביזומה האנושית.

"דבר - להים לי אליך" - אפשר פרשנות אחד

ב. שאלות

נוכל להעלות מספר קשיים ביחס לפרשת אהוד⁷:

1. דמותו של אהוד מוצגת לראשונה בפסוק ט'יו:

ויזעקו בני ישראל אל ה' ויקם ה' להם מושיע את אהוד בן גרא בן הימני איש אטר יד ימינו וישלחו בני ישראל בידו מנהה לעגלון מלך מוואב.

הצגה זו מעורפלת היא, ורב בה הנסתור על הנגלה. אין המקרא מספר לנו מה אכן הגיע אהוד וכי צד מונה לתפקידו. שאלה זו מתחזקת מתוך השוואת הצגותיהם של שאר השופטים, שבחן מוזכר מהין הם באו.⁸

2. ב涅god לקייזר בפרטים ביוגרפיים, המקרא מאריך בפרטים רבים הקשורים לפועלות אהוד ולמות עגלון. המקרא מספר לנו על היות אהוד איטר יד ימינו, על גודל חרבו וצורתה ועל הירך שעליה תְּגִרְתָּה. כמו כן, נתקל הקורא בהמשך הסיפור בתיאור מפורט של היד שבה אחוי אהוד את החרב, של חידרת החרב לגוף עגלון ותוczותיה ושל מחשבותיהם של עבדי עגלון. מה פשר אריכות זו ומה תורמים כל הפרטים הללו להבנת הסיפור?

3. בפרשנת אהוד לא מופיע הביטוי "וותצלח עליו רוח ה'", אשר מצוי בפרשיות שאר השופטים בנסיבות שונות במעט.⁹ מדוע על אהוד אין רוח ה' צולחת?

⁷ בנוסף לקשיים המנוויים להלן, ישנם אף קשיים באיתור מקום התרחשויות הסיפור, אך מפאת קווצר ידיעתי בנושא לא עסוקתי בכך.

⁸ הצגת עתניאל: שופטים א', י"ב - ט'יו, ואח"כ שם ג, ט.

הצגת ברק: שם ד, ו.

הצגת גדעוון: שם ו, י"א.

הצגת יפתח: שם י"א, א - ג.

הצגת משפטת שמושון: שם י"ג, ב.

עתניאל - שופטים ג, ז.

ברק - שם ד, י"ד.

גדעוון - שם ו, ל"ד.

יפתח - שם י"א, כ"ט.

שמושון - שם י"ד, ו.

ג. סיפור אהוד

כדי להבין את הרעיונות העולים מזו הסיפור ננסה לעקוב אחר רצף השתלשלות האירועים בו. ברם, טרם מעקב זה נציג את העיקרונות המנחה, לדעתנו, את קו הפעולה של אהוד. לאhood הייתה מטרה מרכזית אחת - הריגת עגלון. בפועלה זו ראה אהוד את המפתח האסטרטגי להצלחת המרד של יישרואל במואב, אולם גורם אחד הבידיל חхот השערה בו הצלחה לכישלונו. גורם זה היה החשאיות. לצורך זה חוץ אהוד להרוג את עגלון באופן שיקנה לו זמן, אשר בו יספיק לבrhoח חזרה אל הר אפרים ולגייס את עמו. כדי שהמרד将继续 מואב יפתיע את המואבים, היה על אהוד לוודא שהחידעה על מות עגלון תגיעה אל בני יישרואל טרם בואה אל צבא מואב. כך יספיקו בני יישרואל להתקون לקרב וללכוד את מעברות הירדן, וכאשר יגיע דבר מות עגלון אל צבא מואב, ינצלו את ההלם אשר ישורר במחנה האויב ויכוחו. ברור היה לו שאם יתגלה דבר החתקשות, ישלחו אחוריו רודפים, וכך לא יספיק לגייס צבא. לשם כך תכנן פעולה אשר לא תעורר חשד, אלא תיראה כתאונת. תכנון זה מהוווה, לדעת כותב שורות אלו, מפתח להבנת הסיפור, ועל פרטיו ננסה לעמוד בעת.

כדי שהתכוון הנ"ל יצא לפועל, היה על אהוד לוודא שני דברים עיקריים :

1. שאיש לא יראהו בשעת ביצוע החתקשות.

2. שעל גופו של עגלון לא יוותרו סימני אלימות בולטים.

לצורך זה היה עליו להיווצר עם עגלון ביחידות ולהרגו באופן מחושב. את אופן ההריגה ללא השארת עקבות השיג אהוד בדרך מקורית. הוא הכהן מראש חרב מיוחדת, אשר תוכל להניע במלואה בגופו של עגלון, ולא יודע כי באה אל קרבו.

בעניין זה כתב הרלב"ג (ג, ט"ז) :

ועשה החרב בעלת שתי פיות כדי שתכנס בקלות מצד החdots אשר בשני
צדדים ותמיית אותו תקופה. ולא יהיה ארוך מאד כדי שלא יוכר, ולזה לא היה
ארוכה כי אם אמה ושם החרב מתחת למדיות כדי שלא יראהו.

חרבו של אהוד הייתה בגדר חידוש גדול. על-פי ממצאים ארכיאולוגיים, בתקופת הברונזה המאוחרת ובראשית תקופת הברזל הייתה החרב השלטת בכנען "חרב המגל", אשר נשמה אכן הייתה דומה למגל, אך בניגוד לו, פייה הייתה מצד הקמור החיצוני. מצורת החרב

"דבר-להים לי אליך" - לפשר פרשת אחד

ומשימושה נולד הביטוי "הכות לפִי חֶרְבַּי"¹⁰, שהרי היה לה פה אחד שאיתו היכו את האויב ושבועה. אחד יצר חרב ישרה, אשר לה פיות משני צדיה, וצורתה כעין פגון.¹¹

סביר להניח שאחד הסתמק על היות עגלון איש בריא כפי שנבאר בהמשך.

את ההזדמנות להיוור עם עגלון ביחידות השיג אחד בתכנית דו-שלבית: בשלב הראשון היה עליו לרכוש את אמון עגלון ומילויו, ובשלב השני היה עליו לפתות את עגלון להוציא מעל פניו את הניצבים עליהם.

שלב א: הכתוב מספר כי ישראל העלו מנהה לעגלון. יתכן שהגעת המנהה הייתה עניין שבשגרה (כחול מטקסים כובשים שרוכזו בעולם העתיק בצורות שונות¹²), ויתכן שהיתה זו מחווה חד פעמית. על כל פנים, אחד ניצל הזדמנות זו כדי לקנות את אמוןם של עגלון ועבדיו. הוא עמד בראש המשחת¹³, וכך יצר רושם של כנעה ושל השטבדות. רושם זה קנה את אמוןם של עגלון ועבדיו והקשר את הקruk לביצוע השלב השני בתכנית.

שלב ב: לאחר הביקור עזב אחד את הארון ייחד עם יתר משלחתו ונפה חזקה אל עבר הפסילים¹⁴, שם נפרד מאנשיו וחזר אל עגלון יחידי. בחזרתו יצר רושם כאילו הוא מושך סודי, שלא יכול היה למסרו עם יתר המשחת. סביר להניח, שאחד ידע שכאשר יגידי לעגלון (שופטים ג, ט): "דבר סתר לי אליך המלך", יאמר עגלון "הס" ויזקיא את עבדיו מעיניו. רצונו של עגלון בפרטיותו הוא שאפשר לאחד לבצע את תכניתו.

המקרה מתאר את ביצוע ההתקשות כך (שם ט"ז-כ"ג):

ויעש לו אחד חרב ולה שני פיות גמד ארבה ויחרג אותה מתחת למדיו על ירך ימינו. ויקרב את המנהה לעגלון מלך מוואב ועגלון איש בריא מאד. ויהי כאשר אלה להקריב את המנהה וישלח את העם נשאי המנהה. והוא שב מן הפסילים אשר את הגלגל ויאמר דבר סתר לי אליך המלך ויאמר הס

¹⁰ על תרגום אונקלוס לביטוי ועל משמעותו המדרשית ראה מאמרו של ר' ב פוזן, "התרגום בכתביה של נחמה", בתוך: מ. ארנד, ר. בן-מאיר וגי' כהן (עורכים), פרקי נחמה, ירושלים תש"א, עמ' 120 - 122.

¹¹ להרחבה ניתן לראות את דברי יי' ידין בעיונים (עמ' 414), וכן בספרו תורה המלחמה בארץות המקרא, רמת גן תשכ"ג, עמ' 230 - 229.

¹² ראה: שמואל ב, ב; שמ' ו; מלכים א, א; מלכים ב י"ז, ג - ד; הוושע, ו; תהילים ע"ב, י; דברי הימים ב י"ז, י"א; שם כ"ו, ח.

¹³ "וישלחו בני ישראל בידיו מנהה לעגלון מלך מוואב" (שופטים ג, ט"ו).

¹⁴ על פשר ה"פסילים" הללו נאמרו כמה פירושים. רשי' פירש (ובעקבותיו הילכו ר' יוסף קרא, ר' יוסף אבן כספי, הרדי'ק ורבים נספפים) "מקום שפושלים שם אבניים". ראה שמקור פירוש זה בתרגום יונתן אשר תרגם "מחצביא דעם גללא". פירוש נוסף מעלה ר' ישעיה מטראני, על פי "פסילים" הוא צלמים וצורות חזובים שעושין בני אדם לנווי". פירוש חדש מצע ע. ורסיאל (הגות, עמ' 57). לדעתו, בגלל שכן מקדש אליו נשלח אחד בידי עגלון בכדי לדרש בשם - להים. הפסילים הם בעצם מקדש ה'. על סמך הנחה זו, קימת עגלון, המתוארת כאשר שב אחד ואומר לו "דבר-להים לי אליך", מתרפרשת כביטוי לציפיות עגלון להיוודע אל תוכאות שליחות אחד.

ויצאו מעליו כל העמדים עליו. ואחד בא אליו והוא ישב בעליית המקרה אשר לו לבדו ויאמר אחד דבר אלהים לי אליך ויקם מעל הכסא. ושלח אחד את יד שמאלו ויקח את החרב מעל ירך ימינו ויתקעה בבטנו. ויבא גם הנצב אחר הלחב ויסגר החלב بعد הלחב כי לא שלף החרב מבטנו ויצא הפרשדנה. ויצא אחד המסדרונה ויסגר דלתות העליה בעדו ונעל.

¹⁵ נסחה לעמוד על הטקтика שאotta נקט אחד בביבוע ההתקשות:

כבר בתחילת חגר אחד את חרבו על ירך ימינו, כדי שלא ימצא אם יחשפו נשק אצל משלחת נושאי המנחה.¹⁶ לאחר רכישת האמון מצד עגלון ועבדיו פיתה אחד את עגלון להיווטר עימיו לבד בעליית המקרה.¹⁷ לאחר שפיתוי זה נחל הצלחה, קרב אחד אל עגלון ואמר לו (שם ס): "דבר - להים לי אליך". את דברי אחד אל נתה חלק נרחב מהפרשנים המסורתיים¹⁸ והמודרניים¹⁹ לפреш טקтика שנועדה לנצל אמונה דתית של עגלון לצורך הריגתו (הוא עומד מתחם כבוד ללחים, וככ' יכול להרוגו). אולם פירוש זה קשה מבחינה מוסרית. קשה להניח ששופט מישראל ישמש בשם ה' כדי ליצור רושם מועט שיאפשר הריגת אדם אחר, מה עוד שדבר זה כלל איינו הכרחי. לדעתנו, יש לפреш מיללים אלו באופן אחר,²⁰ לפיו במיללים אלו גלוימה תחוות השlichot של אחד, הרואה עצמו כמיישם דבר ה' בעולם.²¹

¹⁵ תיאור זה משלב בקרבו עובדות כתובות ופרשנות אישית.

¹⁶ אפשרות סבירה היא שכאשר ביקר אחד לראשונה בראשונה עלגון טרם חגר חרב, ורק כאשר חזר מילוי שאר חברי משלחתו אל הפסלים לקחה, אולם אין אפשרות זו משנה את העובדה שהගירת החרב על ירך ימין נועדה לצורכי הסואנה. מסדר החברים במקרא נראה שאחד חגר את חרבו גם בביטחון הראשון אולם ניתן לומר שהנתני'ך מסר לנו מידע בכך לא קטוע את רצף העלילה שיבוא מאוחר יותר במסירות פרטיטים טכניים.

¹⁷ אצל רוב הפרשנים (חחל ברשי'י וכלה בי' אליצור) נתפסה עלייה זו כחדר מיוחד הנועד לצינון ולהגנה מפני החום.

¹⁸ מדרש תנומא (ויחי י"ד) ובעקבותיו רשי'י ועוד.

¹⁹ שי טלמן, עולם התנ"ך - שופטים, תל אביב תשנ"ד, עמ' 41 (להלן: "עולם"); יי' קויפמן, ספר שופטים, ירושלים תשלה'ח, עמ' 105; יי' רוזן, "אחד בן גרא - פרק במסור מלכמיה", מגדים יג, אלון שבות תשנ"א עמ' 51, ואחרים.

²⁰ אם כי עד כה לא מצאנו תימוכין לפירושנו זה.

²¹ יתכן שבקבות דבריו של אחד, הבינו עגלון שהוא ניצב בפני מתנקש (שהרי במקרה חוץ - לוחאי אויביו יותר מבחריגתו), ובפועל אינטלקטיבית הוא קם מכסאו להתגונן (הוא לא צעק מפני שהוא בחרד שגור, או מפני שהרעיון כלל לא עלה על דעתו). עגלון היה מעוניין לחסום את חרבו של אחד בעת שליפתה, ועל-כן הוא פנה לפLEG גופו השמאלי של אחד ושלח ידיו לשם. כאן בא התזוכות התנכ"ית האומרת שאחד חגר חרבו על ירך ימינו. אחד שלף את החרב בשמאלו ותקעה בבטנו החשופה של עגלון (שהרי ידיו היו שלוחות קדימה). החרב נתקעה בצדיה של כרס עגלון, וכך חזית גופו נותרה שלימה ונקייה. כיוון שהחרב נתקעה מחד, נקרע הבגד בצדיה כזו שהייתה קשה לגלותה.

לאחר תקיעת החרב מספר לנו התנ"ך מודיע היא לא השaira סימנים בולטים, שהרי השומנים הרבים של עגלון כיסוּה ומנוּ מהם לפרק החוצה. לאחר תקיעת החרב נאמר "ויצא הפרשדנה".²² פרט זה תורם לרושם האמור להיווצר אצל עבדי המלך המחכים מעבר לדלת, רושם האומר שמלכם מסיק את רגלו.²³ תורתם לכך גם העובדה שאחד דאג לנעל את דלתות החדר.

לאחר דקירת עגלון יצא אהוד לתומו (שהרי יעבור עוד זמן עד שתתגלה דבר ההתקשות, והתנחות חפואה תעורר חדשות), והלך להניג את המרד. עבדי עגלון המתוינו עד אשר יסיהם מלכם להסיך רגלו, וכשהחלו לחשוד במשחו ופרצו לחדרו, גילו את גופתו. מן הסתם סבירו שמדובר במות טבעי, שהרי על הגוף לא נמצא סימנים בולטים למות אלים (אולי הפרשדונה גרם להם לחשוב שמלכם מת מוחלי מעיים). רק בעת הכתת הגוף לקבורה התגלה, לחדרתם, העובדה שמלכם נרצח. הם קמו להזעיק את הצבא, אך עד אז כבר הספיק אהוד לארגן צבא ולפתחו במרד.

אם כן, ריבוי הפרטיםendum נועד להראות לנו כיצד תכנן אהוד תכנית פעללה מפורטת, אשר תיתן בידיו זמן לארגן צבא ולפתחו במרד טרם יתגלה דבר הרצח.²⁴ כל פרט ופרט שהוא מוסר התנ"ץ, מלמדנו על מרכיבות ההתקשות ועל גודל פעולתו של השופט אשר ביוזמתו ובמעשו הביא תשועה גדולה לעמו. דוקא ריבוי הפרטים מראה שאחד לא הותיר מקום ליד המקהלה ודאג לאטום כל פירצה בתכנתו.

כזכור, הצגנו לעיל את השאלה: מודיע על אהוד, בניגוד לשאר השופטים, לא נאמר שצלה רוח חי? לצורך מנתן תשובה לכך, נעמוד תחילתה על **משמעות הביטוי "ותצליח עליו רוח חי"**. הרמב"ם במורה נבוכים (ב, מ"ה) מפרש כך:

הראשונה בדרגות הנבואה היא שמלואה את האדם סיוע - להי המנייע אותו
ומMRIץ אותו למשעה טוב גדול בעל ערך, כגון לחץ ציבור של אנשים
מעולים מידי ציבור של אנשים רעים, או לחץ אדם מעולה גדול או להשפיע
טובה על אנשים רבים. והוא ירגיש בנפשו מניע ודחף לפעול. זה קרי רוח חי,

²² ביטוי זה התפרש אצל רוב הפרשנים המסורתניים כשם של צואה. חלק מן הפרשנים המודרניים (וגם הרד"ק) רואים בו אף-Calsho בבית, דבר המסביר את פועל "ויצא" אל אהוד. אנו ננקוט את הפירוש הרוות.

²³ סביר לומר שריח הפרשדונה נדף אל מחוץ לעליית המקהלה, ותרם אף הוא את חלקו לרושם (ראה: עולם, עמ' 41).

²⁴ על פרשנות זו חולקים חלק מחקרים המקרא בדורות האחרונים. י' אליצור סובר שהשתלשלות המאורעות המתווארת בסיפור רצח זה מראה כיצד סייע הקב"ה בידי אהוד. לדעתו, אהוד כלל לא תכנן להימלט, אלא רק רצוח את המלך. סייעו הקב"ה ונוצר מצב בו ניתנה לו אפשרות להימלט וליזום המשך לפעולות המומי. י' אליצור אף סובר שאחד היה ידע שדם עגלון לא יפרק החוצה לאחר ניצחת החרב בגופו (עיונים, עמ' 403). הנחה זו כול אינה הכרחית, ואף מוגדת לתחושת התכנון המבריק שאותה משרה עליינו הסיפור. כלל אין הכרח לומר שאחד לא ידע על ההשפעות הנגרמות מניעצת חרב באדם שמן.

ועל האדם שמלואה אותו מצב זה אומרים צלהה עליו רוח ה'. תכילת הכהה הזה לעורר את הזוכה לسعد - להי הזה למעשה מסויים... להושיע העשוק.

לענויות דעתך, מתפרשים דברי הרמב"ם כך: רוח ה' הינה עוזר-להי החל על האדם ומעוררו ומסייעו לעשות מעשה מסוימים, גדול ובעל ערך הדורש אומץ בלתי שגרתי, לשם עשיית טוביה גדולה.

בניגוד לכך, אף שגם מעשיו של אהוד דרש ללא ספק אומץ רב, לא נזכרת לשון זו אצל אהוד. לפיכך ניתן לאפשר שהסיבה לכך נועוצה בשוני עליו אנו מצביעים. כאמור, אהוד נקט טקטיקה שקופה וمبוקרת, בעוד שרוח ה' צולחת רק בעת עשיית מעשים נשגבים במיוחד, בהם מקומו של התיכון משני. אי צליחת רוח ה' מציגה את מעשה אהוד כמעשה המתוכנן לכל פרטיו, אשר ביצועו נעשה תוך קור רוח ושיקול דעת מבוקר.

לאחר שעמדנו על כך שהתנ"ך מדגיש את התיכון שמאחורי כל פרט בפעולות אהוד, יקל علينا להבין את הדגשת איפינו היהודי (שופטים ג, ט"ז) - "איש אטר יד ימינו". על השאלה מהי אותה איטרות ניתנו שתי תשובהות עיקריות:

1. אדם שמالي.²⁵

2. לוחם המאומן בשתי ידיים.²⁶

המושג "איש יד ימינו" מופיע בתנ"ך פעמיinus, גם הוא ביחס לשבט בניימין:

שבע מאות איש בחור אטר יד ימינו כל זה קלע באבן אל השערה ולא יחטא.²⁷

מקורה זה נראה שהמושג אטר יד ימינו מזוהה עם יכולת לחימה יהודית. גם מלשון איתר נראה יותר לפרש כפירוש השני, שהרי איתר הינו מוקף יד ימינו, מכל צד יש לו יד ימינו.²⁸ אם כן, אנו רואים שהעובדת שאחד אימן את ידו השמאלית והזיקה מהוות חלק אינטגרלי מהצגת דמותו של אהוד. עובדה זו, שאotta בוחר התנ"ך להציג, מהוויה תימצאות לדמותו ולפועלו, שבו הוא לוקח את גורל עמו לידיו, מכשיר את גופו ונפשו לפעה ויוצאת להושיע את ישראל מיד צורריו.

לאחר שביארנו את הצורך בריבוי הפרטים הטכניים לשם הדגשת תכניתו המוחושבת והמודבקת של אהוד, נוכל לשאול מה רצה הכתוב לממנו על ידי הדגשה זו. לדעתנו,

²⁵ כן פירשו תרגום יונתן, רש"י, ר' יוסף קרא, וכן יי' קויפמן ורבבים נוספים.

²⁶ נ"ה טור-סיני (עינויים, עמ' 417; אנציקלופדיה מקראית (א) - "איש יד ימינו", ירושלים תשל"ח, עמ' (238).

²⁷ שופטים כ, ט"ז. איזכור דומה, המ夷יח לבני בנימין שליטה בידים השמאלית, מופיע גם ביחס לתקופת דוד: "נסקי קשת מיימנים ומשמאליים באבני וב.Blocks בקשת מאchi שאל מבנימן" (דברי הימים א י"ב, ב). גם מקורה זה מחזק את הפירוש אשר אותו נקבע בגוף המאמר.

²⁸ ראה: נ"ה טור-סיני, (עינויים, עמ' 417).

"דבר - להים לי אלקיך" - לפשר פרשת אהוד

נראה לומר שהסיפור מדגיש באופן חד משמעי כיצד צמיחה תשועת ישראל ללא ניסים, אלא מתוך פעולה ותוכנו אנושיים.

אולי הינה זו אף נותנת בידינו תשובה לשאלת השעלינו: מדוע חיסר התנ"ך פרטים ביוגרפיים אודות אחד? מכיוון שאחד פעיל מיזומתו להצלת עם ישראל בכללתו, הוא נטפס כשליח לאומי, ועל כן אין מסופר על דמותו ועל מקומו. אחד משמש מודל לשליה של כל ישראל²⁹ וככזה, הכרת אישיותו הפרטית אינה רלוונטית.

ד. ההבנה העולה מצורת הביטוי של הסיפורות המקראית

לאחר שעמדנו על המסר העולה מסיפור אחד, נסה לנתחו ולהתחיקות אחר המסריהם העולים מאמצעי הביטוי הספרותיים הנוקוטיים בו. תחיליה נבחן את מבנה הסיפור. בסיפור אחד ישם 19 פסוקים (ג', י"ב - ל'), אשר ערוכים במבנה כיאסטי³⁰ (מבנה קדוקדי). תחיליה נפרוס את המבנה הciaesti לפי פסוקים. לאחר מכן נפרוס את המבנה לפי נושאי הפקחות והשיקולים שעל פיהם חילקו את פסוקי הסיפור.

²⁹ כדי לציין שרק תחת הנהגת אחד, בוגדור לשאר השופטים, יוצאים כל ישראל לקרב - "וירדו עמו בני ישראל מן החר והוא לפניהם" (שופטים ג, כ"ז). בספר ברק נאמר "ויזעך ברק את זבולן ואת נתלי קדשה ויעל ברגilio" (שם ד, ז). בספר גدعון נאמר "וימלאכים שלח בכל מנשה ויזעך גם הוא אחריו ומלאכים שלח באשר ובזבולון ובנפתלי ויעל לקלראטס" (שם ו, ל'ה). בספר פתח נאמר "ויעבר פתח" (שם י"א, ל"ב). אמנם אין הכרח לומר, שתחת הנהגת אחד לחמו כל ישראל, אולם ברושם זה בוחר התנ"ך להוותיר את הקורא. רושם זה תורם אף הוא ליצירת דמות השופט האידיאלי המושיע את כל ישראל.

³⁰ אודות מבנים אלו ניתן לקרוא בספרו של הרב אי' סמיט: עיונים בפרשיות השבוע (א), ירושלים תשס"ב, עמ' 77, וכן במאמרו של י' עמר "דוד, נבל ואביגיל" (מגדים לד, אלון שבות תשס"ב, עמ' 85) והערות 1-2. שם.

1. המבנה הciasti

(י"ב) ויספו בני ישראל לעשות הרע בעני ה' ויחזק ה' את עגלון מלך מוואב על ישראל על כי עשו את הרע בעני ה'. (י"ג) ויאסף אליו את בני עמו ועמלק וילך ויק את ישראל וירשו את עיר התמירים. (י"ד) ויעבדו בני ישראל את עגלון מלך מוואב שモונה עשרה שנה.

(ט"ו) ויזעקו בני ישראל אל ה' ויקם ה' להם מושיע את אחוד בן גרא בן הימני איש אטר יד ימינו וישלחו בני ישראל בידו מנהה לעגלון מלך מוואב. (ט"ז) ויעש לו אחוד חרב ולה שני פיות גמד ארכה ויחגר אותה מתחת למדייו על ירך ימינו.

(י"ז) ויקרב את המנהה לעגלון מלך מוואב ועגלון איש בריא מאד. (י"ח) וכי באשר כלא להקריב את המנהה וישלח את העם נשאי המנהה. (י"ט) והוא שב מן הפסילים אשר את הגלגל ויאמר דבר סתר לי אליך המלך ויאמר הס ויצאו מעליו כל העמדים עליו.

(כ) ואחוד בא אליו והוא ישב בעלית המקורה אשר לו לבודו ויאמר אחוד דבר אלהים לי אליך ויקם מעל הכסא.

(כ"א) וישלח אחוד את יד שמאלו ויקח את החרב מעל ירך ימינו ויתקעה בבטנו.

(כ"ב) ויבא גם הנצב אחר הלחב ויסגר החלב بعد הלחב כי לא שלף החרב מבטנו ויצא הפרשדנה.

(כ"ג) ויצא אחוד המסדרונה ויסגר דלתות העליה בעדו ונעל. (כ"ד) והוא יצא ועבדיו באו ויראו והנה דלתות העליה נעלות ויאמרו אך מסיק הוא את רגליו בחדר המקורה. (כ"ה) ויהילו עד בש והנה איןנו פתח דלתות העליה ויקחו את המפתח ויפתחו והנה אדניהם נפל ארצתה.

(כ"ו) ואחוד נמלט עד התמהמהם והוא עבר את הפסילים וימלט השערתה.

(כ"ז) וכי בבואו ויתקע בשופר בהר אפרים וירדו עמו בני ישראל מן ההר והוא לפניהם.

(כ"ח) ויאמר אליהם רדףו אחרי כי נתן ה' את איביכם את מוואב בידכם וירדו אחריו וילכדו את מעברות הירדן למוואב ולא נתנו איש לעבר. (כ"ט) ויכו את מוואב בעת ההיא כעשרה אלפיים איש כל שמן וכל איש חיל ולא נמלט איש. (ל) ותכנסו מוואב ביום ההוא תחת יד ישראל ותשקט הארץ שמוניים שנה.

"דבר - להים לי אלקיך" - לפשר פרשת אהוד

2. ראש הפרקים של המבנה

י"ב - י"ד : מואב מכים בישראל

(קדמה : מצב מדיני)

ט"ו-ט"ז : הליכה לעגלון תוך הינה למתקפה פרטית

(מקום : עבר הירדן המערבי. משתתפים : בני ישראל, אהוד)

י"ז-י"ט : כניסה לעגלון בהטעיה

(מקום : ארמנון עגלון. משתתפים : אהוד ופמלייתו, עגלון, עבדים)

(כ : "תפיסת העולם של אהוד"³¹)

כ - כ"ב. הריגת עגלון

(מקום : חדר המקרה. משתתפים : אהוד, עגלון)

(כ"ב : "תפיסת העולם של עגלון")

כ"ג - כ"ה. יציאה מעגלון בהטעיה

(מקום : ארמנון עגלון. משתתפים : אהוד, עבדים)

כ"ו - כ"ז. הליכה מעגלון תוך הינה למלחמה כללית

(מקום : עבר הירדן המערבי. משתתפים : אהוד, בני ישראל)

כ"ח-ל : ישראל מכים במואב³²

(סיכום : מצב מדיני חדש)

³¹ כוונת הביטויים "תפיסת העולם של אהוד" ו"תפיסת העולם של עגלון" תובהר בהמשך המאמר.

³² לחולקה שונה של הסיפור ראה: י' אמית, ש' בר אפרת וש' טלמיו (עולם, עמ' 38). גם על פי חלוקה זו, ניצבת הריגת עגלון במרכז הספר ומחווה את השיא הדרמטי.

במבנה היצטטני, לרוב הפסוק הניצב במרכזו נושא את המסר העיקרי הנשקי ממן הכתוב. בסיפור אחד מהוותה פסוק כ"א ("וישלח אחדת יד שמאלו ויקח את החרב מעל ירך ימינו ויתקעה בבטנו") את מרכז הספר, ועלינו להבין מדוע.

בפשטות נוכל לומר שפסוק זה מהוותה נקודת מפנה בעלילה, שהרי מעול השיעבוד המואבי שבו נפתח הספר, הופך ישראל לעם חופשי בארץו. במפנה זה רואה המקרה את מרכז הספר, ועל כן הפסוק המרכזי מספר אודות הרוג שבו הוא חל. נוכל אף לומר שהפסוק נושא בחובו אתidea הדרמטית, שהרי כל מחצית הספר הראשונה שואפת לעבר אותה הפעולה וכל הממחצית השנייה נובעת منها. פעולת אחדת המסופרת מהוותה את גולת הכותרת במרד נגד המדיינים, וכך גם בהתרחשות הדrama.

אולם בפסוק ישנו דבר חשוב נוסף, אור על הספר כולו.

פסוק כ"א מרובה לצין איברי גופו: יד, ירך ובطن. תיאור איברים אלו, מלבד היותו עובדתי, גונז בחובו את המסר המרכזי. היד הינה איבר גופו המייצג כוח, ובעורתה פועל האדם ומשפיע על המיציאות. במקומות שונים בתנ"ך מצינית היד פעולה ועשייה כוחנית³³, וכך יש לראות גם את היד' שבסיפורנו. גם הירך הינה איבר גופו, אשר כמו היד מייצג רעונותם אלו.³⁴

בניגוד לידי ולירך, המייצגות כוח ופעולה, אנו מוצאים את הבطن. הבطن הינה האיזור החשוף והרגיש ביותר המצוי בגוף האדם. הבطن מסמלת את החולשה, את הפגיעה ואת חוסר יכולת האנושית.³⁵ דבר זה מקבל חיזוק מכח שבמרכז הספר מודגשת העשייה האנושית - "וישלח אחדת... ויקח את החרב... ויתקעה בבטנו". נמצא שבפסוק זה מתגלת הרעיון השזור בחוט השני בספר כולו, והוא מרכזיותה של הפעולה האנושית.

לאחר שעמדנו על המסר העולה מהפסוק המרכזי בספרונו, נוכל לפנות ולהתבונן במבנה שלמוותו. מתווך התבוננות זו נראה כיצד גם בשאר התקובלות ישנו דגש על הפעולה האנושית מצדדים שונים.

התקובלות הראשונה בספר היא בין פסוקים י"ב-י"ד לפסוקים כ"ח-ל ("מו庵 מכבים בישראל" מול "ישראל מכבים במואב"). בתקובלות זו אנו רואים מהפן החל ביחסו מואב-ישראל, עת משעבוז למו庵 בראשונה, מתחפה הגלגל ומואב נכנעים תחת יד ישראל. הקבלה זו נועדה להראות עד כמה יכולת פעלותו של האדם לשנות את הלך הדברים. הניגודיות הבולטת שבין הפתיחה לסיום ("ויק את ישראל" - "ויכו את מואב"), ממחישה רעיון זה בצורה חזקה ביותר.

³³ "כי בחזק יד הוציא ה' אתכם..." (שמות י"ג, ג). "וישביהם קצרי יד חתו ויבשו..." (מלכים ב י"ט, כ"ה). "...במסת באתת ובמופתים ובמלחמה וביד חזקה ובזרע נתניה ובמוראים גדלים..." (דברים ד, ל"ד), ועוד היד נתניה.

³⁴ "חגור חריך על ירך גבור הוודך והדרך" (תהלים מ"ה, ז).

³⁵ גם בימינו משמש הביטוי "בטן רכה" לצוון נקודת החולשה.

"דבר-להם לי אליך" - לפשר פרשת אחד

התקבולה השנייה בסיפור היא בין פסוקים ט"ו-ט"ז לפסוקים כ"ו-כ"ז ("הילכה לעגלון תוך הינה למלחמה פרטית" מול "הילכה מעגלון תוך הינה למלחמה כללית"). בהקבלה זו, בלבד מהליקת אחד לכיוונים שונים, מצויות שתי צורות פעולה אניות המתגלוות בנסיבות:

בפסוקים ט"ו-ט"ז מסופר כיצד התוכן אחד לביצוע פעולה התנתקות ייחדאית, אשר הייתה את גולת הכותרת במרד נגד מו庵. לאחר שצלה פעולה זו, בפסוקים כ"ו-כ"ח מסופר כיצד הזעיק אחד את בני ישראל לדגל המרד. הוא הנהיג את העם, עת ירדו הם מהר אפרים אל מעברות הירדן במטרה לולכדן. כאן מתבצעת הינה לפעולה כללית של כל עם ישראל, במטרה להוכיח את צבא מו庵. ההקבלה בין פעולה היחיד לפעולה הכלל נועדה להציג שתי צורות פעולה המשלימות זו את זו.

התקבולה השלישית בסיפור היא בין פסוקים י"ז-י"ט, לפסוקים כ"ג-כ"ה ("כניתה לעגלון בהטעה" מול "יציאה מעגלון בהטעה"). אנו רואים כיצד מצב כתוב זו מול זו את כניסה אחד לעגלון ואת יציאתו הימנו. מתוך השואה זו נראה שיציאת אחד הייתה כניתה, דהיינו חלק ממחלק מהושב הנכלל בתוכניתו הכללית. הוא לא בא בנה תוכנית אשר תאפשר את חיסול עגלון ותו לא, אלא אף תכנן דרך יציאה אשר לא תעורר חשד ותאפשר לו להכין את עמו לקרב. גם לכידת מעברות הירדן עשויה להיעיד על תכנון טקטי כולל.³⁶ מܬוד ההקבלה מתגלית תוכנית אחד כמתוכננת בשלמות על פרטיה ודקדוקיה.

משני צידי הפסוק המרכז ניצבים פסוק כ' ובו אשר אוות הגדרנו כ"תפיסת העולם של אחד" ו"תפיסת העולם של עגלון", בהם מוסיף התנ"ך נדבך נוסף למסר העולה מהתיפור.

בפסוק כ' אנו מתודעים לתפיסת העולם של עגלון. את עגלון מתרח התנ"ץ כ"איש בריאمامדי"³⁷, ארמננו מצטייר כגדול³⁸ ומסופר על מנהות שאוונן מעולות לו הארצות הכבושות.³⁹

³⁶ ראה: י" רוזנсон, שפט השופטים, אלון שבות תשס"ג, עמ' 88.

³⁷ שופטים ג, י"ז. על משמעות הביטוי, למיוט ידיעתי, נאמרו שני פירושים. תרגום יונתן תרגומו ל"פטים" (שם) וכן החזיקו אחריו רוב הפרשנים. ר' יוסף קרא אף סובר שתכלית תיאור עגלון היא הסבר נקודה זו:

איש בריא מאוד - שלא תמהה כשאותה מגע ל'ויסגור החלב بعد הלחבי', שדבר זה גורם: שעגלון איש בריא מאוד.

לעומת הפרשנות הרווחת, ניצב פירושו של ר' יוסף ابن כספי:

בריא - אין עניינו 'שם', וכן "הבריאת" (ראה בראשית מ"א, כ"א) והעד כי כן הוא בשיבולים. אבל עניינו: שלמות הגוף לפי המין. (כלומר: פרט אנושי הקרוב לשליםות הגשמיית האידיאלית - א.ב.) פירוש זה אינו סותר בהכרח את הפירוש הראשון שהבאנו למונח 'בריא', שהרי כלל אין הוא מסביר ממי אותה אידיאה. אם נאמר שהאידיאה האנושית היא אדם 'שם', או היפירושים כלל אינם חולקים. ידוע שבתקופת קדומות נחשבו אנשים שמנים ליפים. בספר דניאל (א, ט"ו) מצוי רמז לדבר: "נראה מראיהם טוב ובריאיبشر מן כל הילדים האכלים את פת-בן המלך".

מתוך פרטים אלה מצטייר עגלון כמלך עב קרס, היושב בארכמן מפואר אליו באים שליטים נכבים ובירדים מנהחות, תיאור האופייני למלכים בני תקופה זו. עגלון מנצל את גופו ואת כוחו לצורך סיפוק הנאות חומריות. כנגד תפיסת עולם זו יוצא התנינ'ך ומציג לנו בצרפת גרוטסקית ובויטה את הגועל הטמען בה ("ויסיגר החלב... ויצא הפרשדנה"). אמונה זו הייתה לעגלון לרועץ ובעורטה הרגו אחד. אחד הפועל בכוחו הפיזי כשדבר ה' נישא בפיו, מנצל את חומריות עגלון והורג אותו בעורטה. הוא נכנס לארכמן של עגלון חלק ממשחתה נושאית מנהה, וכך קיבל אפשרות לחזור את צפונותיו. כך אף רכש את אמונו של עגלון, דבר שאפשר לו להיכנס עמו להסתודדות פרטית - תאוותו של עגלון למנהחות מופנית לרעתו. גם הימלטותו של אחוד מבוססת על כך שעגלון ישב בארכמן גדול ומשמעותי, דבר אשר אפשר לו ליצור חוסר ידיעה אצל עבדיו לעגלון במצב מלכם. אף חלביו עגלון הופנו בנגדו וממנו מעבדיו הגיעו לגדות את דבר הירצחו בשלב מוקדם. באופן סמלי, תפיסת עולמו של עגלון מבוטאת בשמו. השם עגלון מעלה אצל הקורא קונוטציה של עגל בריא המבליה יומו באכילה וברבייצה חסרת מעש, תכונות המביעות את היהס אל נושא השם.⁴⁰

כנגד תפיסת העולם של עגלון, אנו מתחודעים בפסקוק כב לתפיסת העולם של אחוד. אחוד פיתח את ידו השמאלית ורכש יכולות לחימה גבוהות. הוא עשה זאת למטרות נעלות ובשם פעיל - "דבר - להים לי אליך". את יכולותיו הפיזיות ניצל אחוד לפעול בשליחות ה' ולהושיע את עמו מיד צר.

זה מול זה ניצבים סביבי מרכז הסיפור אחוד ועגלון ומציגים לנו שתי תפיסות עולם המלצות את מסרו העיקרי של הסיפור. מצד אחד אנו רואים את דמותו אחוד המפתחת את כוחה להוציא לפועל את דבר ה' בעולם, מצד שני אנו רואים את דמותו של עגלון המשמשת בכוחה לדידית הנאות גוף חומריות. במרכזהו הספרור אנו רואים כיצד מנצל אחוד את כוחו ופועל בו כנגד עגלון, תוך ניצול חולשותיו ותאוותיו להנאות הגוף. ניגודיות זו מלמדת אתנו כי הכוח והאפשרות לפעול בעולם הזה ניתנו לאדם, ועליו מוטלת החובה לנצלם. בידו אף נתונה הבחירה כיצד לעשות זאת ולשם מה.

מתוך המשך הסיפור ברור לחלוין שעגלון היה עב קרס ("ויסיגר החלב بعد הלחב"), ועל כן מחלוקות מצטמצמת להבנת המונח "בריא". בכל אופן, משני הפירושים עולה שה坦ינ'ך רואה בעגלון דמות חומרית מאוד.

³⁸ מהטייאור המקראי עולה שארכמן עגלון מכיל חדר מקורה ("ויהוא ישב בעליית המקורה"), מסדרון ("ויצא אחוד המסדרונה"), וכן הסטם היו גם חדרים נוספים: חדרי שינה, מגורים ועוד. על גודל ארכמן של עגלון ניתן לזכור גם מן העובדה שעבדיו עגלון לא שמעו ממקום הימצאם את אשר התרחש בעליית המקורה.

³⁹ "וישלחו בני ישראל בידו מנהה לעגלון מלך מוואב" (שם, ט"ו).

⁴⁰ את השוואת דמותה הנהנתן לפרה אנו מוצאים גם בספר עמוס (ד, א): "שמעו הדבר הזה פרות הבשן אשר בהר שמרון העשקות דלים הרצחות אבינוים האמורת לאדניהם הביאה ונשחה".

"דבר - להים לי אליך" - אפשר פרשנות אחד

3. שדות סמנטיים

כזכור, כבר התייחסנו לשימוש הרב בשמות איברי גוף, אך כעת נציג טיעון כללי יותר. בפסיכיקי הספר נוקט המקרה אחד עשר איזוכרים שונים של איברי גוף.⁴¹ איזוכרים אלו אינם פרופורציונליים להיקף הספר ואמורים דרשמי. לאחר שעמדנו על מסר הספר נוכל להבין תופעה זו על נקלה. ריבוי זה יוצר שדה סמנטי של איברי גוף⁴² המזיכרים לנו בספר זה האדם ניצב במרכז והוא הופיע במצבות תוך ניצול גופו וכוחו. יתרון שגם המילה 'איש', המופיעה בספר שפעמים, מטרתנה לחדד מסר זה.

4. מילה מנחה

גם העמידה על המילה המנחה בספר מחזקת את המסגר העולה ממנו. בספר זה אנו נתקלים בשתי מילים מנהות, אשר כל אחת מהן מופיעה שבע פעמים. המלה המנחה הראשונה היאromo של השופט גיבור הספר - אהוד. במילה זו מטיל הספר את כובד התנהלות הדברים על הגיבור האנושי, הופיע בתוך מסגרת המציאות. מילה זו פרוסה על פני הספר באופן שווה. במחציתו הראשונה אנו נתקלים בשתי הופעות שלה (פסקה 2 (פסוקים ט"ו-ט"ז) וגם במחציתו השנייה היא מופיעה בתדיירות זהה (פסקאות 5 (פסוקים כ"ג-כ"ה) ו 6 (פסוקים כ"ו-כ"ז)). הקבלה זו בין שתי מחיציות הספר מחזקת את הטענה, שפועלת אהוד במחצית הספר השנייה הייתה מתוכננת כפعلותם במחצית הספר הראשונה.

את שלוש ההפועלות הנוטרות של המילה "אהוד" אנו מוצאים בפסקה המרכזית - הריגת עגלון. דוקא ריבויו של מילה זו בפסקה זו מעיד על מרוכזותה של פעלות אהוד. המלה המנחה השנייה היא שם ה'. הוא מופיע שש פעמים בשם הוויה ופעם אחת בשם להiem.⁴³ שם ה' פרוס על פני הספר באופן הבא : בפסקה 1 (פסוקים י"ב-י"ד) שלוש פעמים ובפסקה 2 (פסוקים ט"ו-ט"ז) פעמיים. בפסקאות 4 (פסוקים כ-כ"ב) ו 7 (פסוקים כ"ח-ל) נוספת לפסקה. בחמש הופעותיו הראשונות שם זה נאמר בפי המספר המקרי, ואילו בשתי הופעותיו האחרונים הוא נאמר בפי אהוד. יש לשים לב לכך שבחמש הופעות הראשונות קודמות לתיאור התשועה מתחתית ידי מו庵 (המשתערת על פני רוב ספרינו).

חלוקת לא פרופורציונלית זו נועדה לפרסום בפני הקורא את המצע עליו מושתתת הפעולה האנושית בספר - תחשות השלחיות לדבר ה'. אמן אהוד פעל בכוחות עצמו, אך הוא

⁴¹ פסוק ט"ו - "יד" ו"ידי". פסוק ט"ז - "פיות" ו"ירך". פסוק כ"א - "יד", "ירך" ו"בטנו". פסוק כ"ב - "חלב". פסוק כ"ד - "רגליו". פסוק כ"ח - "בידכם". פסוק ל - "יד".

⁴² על שדה זה כבר עמד פ' פולק (ספר במקרא, ירושלים-רמת גן תשנ"ד, עמ' 93).

⁴³ הפעם השביעית מופיעה בשם - להים מפני שהיא נאמרת לעגלון מלך מו庵. שם היה הינו שם יהודי לעם ישראל (ראה: ע' חכם, דעת מקרא - שמות א', ירושלים תשנ"א, עמ' 22).

ראה עצמו כשליח ה' המגשים את דברו בעולם. ראייתו זו מוצגת בפני הקורא כבר בהחילו בקריית הספר. ההוכחה לכך שאחד פעל מתוך תחווה זו מצויה בשתי ההפעות האחראוניות של המילה המנחה, אשר נאמרות בפי אחד כקדמה לפעולה. בפסוק כ פונה הוא לעגלון: "דְּבָר־לְהִים לֵי אֶלְךָ", ולאחריו בפסוק כ"א: "וַיִּשְׁלַח אֶחָד אֲתִיד יְד שְׁמַאלֹ וַיַּקְרַב אֶחָד הַחֲרֵב מֵעַל יָדָךְ יְמִינָךְ וַיַּתְקַע בְּבָטָנוֹ". בפסוק כ"ח הוא אומר לעמו: "רַדְפֹּו אַחֲרֵי כֵּן ה' אֲתָא אַיִבְיכֶם אֶת מוֹאָב בְּיָדְכֶם", כקדמה ל"וירדו אחורי וילכדו את מעברות הירדן לモאָב ולא נתנו איש לעבר". פעמיים מדגיש אחד שפעולותיו נעשות בדבר ה', ואף את הצלחתן מייחס הוא לשילוחות זו.

במקביל לרובד הפעולה האנושי שבו פועל האדם תוך נתילת גורלו לידיו, מציג בפניינו הספר רובד נספּ. הפתיחה: "וַיַּחַזֵּק ה'",⁴⁴ "וַיִּקְרַב ה'",⁴⁵ חושפת בפניינו רובד פעולה, אשר בו מנהל הקב"ה את המציאות. עצם מציאות שם ה' ברקע קריית הספר והיותו המילה המנחה בו, מדגישה את השגחת ה' הניצבת ברקע הפעולה האנושית.

ברם, למורת השגחה זו מלמד אותנו הספר כי על האדם לפעול ללא הייסמכות עלייה, אלא תוך שאיבת הכוחות ממנו. אחד איןנו מכחנה לניסים, אלא פועל בכל כוחו, כאשר שם ה' שבשמו הוא פועל נישא בפיו. אחד ופעולתו מהווים מודל המציג את מהלך הפעולה האנושי האידיאלי. שב ושוב מזכיר הספר כי אל לו לאדם לקות לניסים ולהסתמך עליהם, אלא לחתת את גורלו בידיו ולפעול לשינוי המציאות ותיקונה בכוחו הוא. התערבות גלויה מצד הקב"ה בעולם אינה מעידה בהכרח על התנהלות חיובית של מהלך הדברים, כי בראש ובאשונה ראיי שהאדם ינסה לפעול בעצמו ככל יכולתו. שם ה' הניצב ברקע הספר ומהדחד באוזניינו, משלים את המסר ומזכיר לנו שאمنם האדם הוא הפועל המORGASH במציאות, אך הקב"ה ניצב ברקע ומשגיח על התנהלותה. על האדם לפעול במציאות מתוך אמונה ובטחון שהקב"ה יפעל לטוב בעיניו, אך אל לה לאמונה זו לפגוע בשיקוליו ובפועלו אפילו במעט.

מסר זה היטיב לבטא הרב קוֹק:⁴⁶

האדם הוא מתגדל לפי ערך רוחן פועלותיו לטובה, וכל מה שהוא בהם משולל מפעולה אם מגיעה לו טובה על זה האופן הוא מתקטן, כי הנס והטבע שניהם מעשי ה' הנה. אמנם הנס יבא בהכרח כשאין האדם יכול להיות פועל, אם כן זהו אותן כבר על קטנותו. והבטח הוא מעשה ד' עם האדם עצמו, כי כל מה שהאדם עושה להלא הוא גם כן מעשה ה', ואין הפרש בין אם יהיה האמצעיים כוחות המציאות או זריזות האדם, שכלו וחפכו, כשהוא גם כן משתמש בהם, הוא גם כן חלק מהמציאות שהיא כולה מעשי ה', "גם כל מעשינו فعلת לנו".

⁴⁴ שופטים ג, י"ב.

⁴⁵ שם, ט"ו.

⁴⁶ עין א"י"ה שבת אי, ירושלים תשנ"ד, עמ' 168.

"דבר-להים לי אליך" - לפשר פרשת אחד

אלא שבחיותו פועל הוא מתגדל גם כן מצד פרטיותו, ובחיותו נפעל הוא מתקטן, חי חיים של קבלה, לא של השפעה. וראוי לאדם לאחוב חמי השפעה, שהם חמי פעולה, שהוא חפצ' ד' יותר עליון, הרוצה בשלמות היותר עליונה של בריאותיו...

ה. סיכום

את השתלשלות פרשת אחד תפסו הפרשנים בכמה אופנים. חלקם ראו בה מהלך ניסי וחלקם ראו בה מהלך אנושי. אנו צעדים בעקבות פירוש הרלביג, הבוחר באפשרות השנייה, וניסינו להוכיחה. ניסינו לשזור את כל פעולות אחד כמהלך מחושב המושתת על טקטיית החשאיות וגולם החפתעה וכל הניגר ממנה. לאחר מכן ניתחנו את הסיפור בכלים ספרותיים וראינו כיצד ניתן זה מחזק את המסר שאותו ניסינו להציג. נוכחנו לדעת שסיפור אחד מציג בפני הקורא צורת פעולה אידיאלית, שבה האדם לוקח את גורלו בידיו ופועל בכוחו לשינוי המציאות מתוך הרצון לקיים את דבר ה' בעולם. סיפור אחד בא למדנו שעל האדם מוטלות אחריות והחובה לפעול בצהורה זו. עליו לרטום את כל כוחותיו ולפעול לשינוי פני המציאות, ואל לו להמתין לניסים אשר ינתבו את גורלו. עם זאת, אין בכך כדי להוכיח את תודעת השליחות והאמונה בעוז האלוהי שאוთן מדגיש המקרא. רק כאשר יפנה האדם אל הרשות שבעולם כשי"ד דבר אלוהים לו אליו", רק אז צלח באמת וימלא את רצון ה'.